

ILYASH GYÖRGY

NÉHÁNY GONDOLAT A TÚTORÁLÁS PSZICHOLÓGIÁJÁRÓL ÉS FILOZÓFIÁJÁRÓL

„...„a gondolkodásról való gondolkodás” az egyik fő összetevője kell, hogy legyen az oktatás bármilyen, valódi képességet nyújtó gyakorlatának.”

Jerome BRUNER:
Az oktatás kultúrája¹

Jelen írás célja az, hogy figyelmet irányítson a tútorálás intézményére, mely 2006-os év szeptemberétől részét képezi Egyetemünk szervezeti életének. Meglátásom szerint komoly potenciával rendelkező intézmény ez: hagyományosan létező lehetőségek mellett új lehetőséget teremt hallgatóink, oktatóink és kutatóink számára. Régi-új kommunikációs forma a kommunikáció fogalmának eredeti értelmében. (A kommunikáció – a latin *communicare*, ill. *communis* szavakból ered, jelentésük: megoszt, részesít, közössé tesz.)² A tútorálás lényege szerint tehát az európai egyetem humanista tradíció szellemiségéhez is közel álló intézmény, hiszen a közös munka, a közös gondolkodás, a közös megértés eszköze.

Azt is fontos leszögeznünk az elején, hogy a jelen írás problémafelvető jellegével csatlakozni kíván Egyetemünk tehetséggondozásról való gondolkodásához. Ugyanezt a jellegét hangsúlyozva választottam esszé-iztikus írásmódot. A tútorálást pszichológiai és esetenként filozófiai oldalról próbálom megközelíteni. A két paradigma közelítését a tárgy is adja. Azonban a Vigotszkij által megfogalmazottak is bátorítanak: „A pszichológiai kutatásoknak a filozófiai problémákhoz való közelítése, továbbá az az i-gyekezet, hogy a pszichológiai kutatás során közvetlenül kifejtésre kerül-

1 BRUNER, Jerome (2004): Az oktatás kultúrája. Budapest, Gondolat Kiadó. 30.old.

2 FORRÁS: Magyar Virtuális Enciklopédia: <http://www.enc.hu>

jenek olyan kérdések, amelyeknek elsőrendű jelentőségük van számos filozófiai probléma szempontjából, és – megfordítva – amelyek maguk is függenek felvetésükben és megoldásukban a filozófiai megértéstől, – mind-ez az igyekezet áthatja az egész modern kutatómunkát.”¹

Kezdetnek vizsgáljuk meg a tútorálás intézményének elhelyezkedését a felsőoktatásban, különös tekintettel a más tehetséggondozási intézménnyel való viszonyára. A jelenleg hatályos 2005. évi CXXXIX. törvény a felsőoktatásról intézményesíti a tehetséggondozást (lásd 66. §). Megnevezi a négy különálló, azonban ugyanazt a célt (a hallgató tehetségének kibontakoztatását) szolgáló alintézményt: a minőségi oktatást, a tudományos diákkört, a szakkollégiumot és a doktori képzést. A **doktori képzés** fogalma és működési célja mára már világos mindenki számára. Komoly hagyományokkal rendelkezik a **tudományos diákköri tevékenység**, mely – a törvény meghatározásai szerint – „a kötelező tananyaggal kapcsolatos tudományos és művészeti ismeretek elmélyítését, bővítését, a hallgatók kutatómunkáját, illetve alkotótevékenységét szolgálja” (66. §, 3.). Még bonyolultabb alintézményi formával állunk szemben, ha a **szakkollégiumokra** tekintünk, amelyeknek célja, hogy „saját szakmai program kidolgozásával magas szintű, minőségi szakmai képzést nyújtson” (66. §, 4.). Mind a három elem, mely a tehetséggondozás egy-egy sajátos formáját, megvalósítását jeleníti meg, hagyományosan jelen van a magyar felsőoktatási modellben, más-más módon hozzájárulva a magyar társadalom alakításához, a fiatalok tehetségének kibontakoztatásához.

A negyedik tehetséggondozási alintézmény lényegében az egyetemek számára szabad „alkotást” megengedő, inspiráló keret. A törvény szerint: „a kiemelkedő képességű hallgató a tehetségének kibontakoztatását segítő többletkövetelmények teljesítéséhez kap segítséget” (66. §, 2.) a **minőségi oktatás** keretein belül.

Az Eötvös Loránd Tudományegyetemen egyik – ezt a keretet megtöltő – intézményként bevezetésre kerül a **tútorálás**. Sokak által ismert, sok külföldi egyetemen és más felsőoktatási rendszerekben kiválóan működő tehetséggondozási forma ez. Lényegét képezi a hallgató és az oktató/kutató közös munkája. Általában ez egy kutatás, mely rendelkezik precízen körülhatárolt céllal – a kutatás várható eredményével.²

1 VIGOTSKIJ, L. Sz. (2000): Gondolkodás és beszéd. Budapest, Trezor Kiadó. 67. old.

2 Részletesebb kifejtést lásd: ILYASH György: *Tútorálás és az ELTE*. (<http://online.elte.hu>)

Meglátásom szerint a tútorálás lényege a hallgatók és az oktatók-kutatók közös munkája. Nem mellékes megjegyezni, hogy ebben látjuk a tudományos munkának, mint olyannak a jellegzetes vonását. Például Thomas S. Kuhn a tudomány közösségi jellegét helyezi előtérbe. Ahogy a Békés Vera egyik tanulmányában³ – jellemezve Kuhn meggyőződését – fogalmazott: „...a tudomány belső lényegénél fogva közösségi aktivitás...”. A tútorálás mint tehetséggondozási intézmény is rendelkezik ezzel a sajátossággal. Hunyady György egyik tehetséggondozással foglalkozó tanulmánya is a közösségi szempontra helyezi a hangsúlyt: „...a tehetség a képességeknek egy társadalmilag ösztönzött, társadalmi mértéken mért és társadalmilag minősített együttese.”⁴

Jerome Bruner amerikai pszichológus szerint: „Vigotszkijnak hálaával tartozunk azért, hogy megvilágította számunkra a nyelv, a gondolkodás és a szocializáció néhány főbb összefüggését. Emlékezzünk, az ő alapvető nézete szerint a fogalmi tanulás együttműködésen alapuló vállalkozás.”⁵ Valóban, L. Sz. Vigotszkij munkásságának egyik legfontosabb műve a *Gondolkodás és beszéd* című értekezés. Mérlegre téve a nyelv, a nyelv használata és a gondolkodás közötti összefüggéseket Vigotszkij olyan megállapításokat tesz, amelyek megvilágítják „a fogalmi tanulás együttműködésen alapuló vállalkozás” részleteit.

„Annak ellenére, hogy úgy gondolom, hatalmas különbségek vannak a nyelvelsajátítás módjaiban, továbbá a tudás és a képességek más formáinak elsajátítását, egyetértek Vigotszkijjal abban, hogy legalább egy, igen mélyreható hasonlóság van a tudáselsajátítás különböző formáiban, ez pedig nem más, mint a legközelebbi fejlődési zóna léte, és azon folyamatok, amelyek segítenek a tanulóknak, hogy belépjenek ebbe a zónába, majd túlhaladassanak rajta. Vigotszkij zseniálisan ismerte fel a nyelvelsajátítás mint analógia fontosságát, és azt hiszem, az a mély meggyőződése vezette

3 BÉKÉS Vera: „Nyájszellem” vagy „együttes élmény”? (Társaslélektani fogalmak a paradigma által vezérelt tudományos közösségek dinamikájának leírásában). In: Magyar Filozófiai Szemle, 2001/4-6. 253-270. old.

4 HUNYADY György: A tehetség kibontakozásának társadalmi rugói és kerékkötői. In: Alkalmazott Pszichológia, 2(4), 2000. 5. old.

5 BRUNER, Jerome (2005): Valóságos elmék, lehetséges világok. Budapest, Új Mandátum Kiadó. 113. old.

őt erre a felismerésre, hogy a nyelv és használati módjai – a narratívától és a mesétől kezdve az algebraig és a propozicionális következtetéseikig – a történelmünkre reflektálnak.”⁶ Ez a Jerome Bruner által megfogalmazott szövegrészlet vezet be minket Vigotszkij érvelésébe. Kiindulópont ebben az esetben az utánzás, amelynek a fontosságát és kreatív jellegét hangsúlyozza. „A régi pszichológiában és a köztudatban gyökeret vert az a nézet, hogy az utánzás tisztán mechanikus tevékenység. Azt tartják, hogy utánozni lehet tetszés szerint bármit. [...] tehát semmiképpen nem jellemezheti fejlődésem állapotát. [Ezzel szembehelyezkedve Vigotszkij azt állítja, hogy] ...utánozni csak azt tudja a gyermek, ami saját intellektuális lehetőségeinek zónájában fekszik.”⁷

Tovább pedig, erre a meggyőződésére alapozva – és kutatva az utánzás működését – a szerző két fejlődési szintet különböztet meg. Az **aktuális fejlődési színvonal** önállóan megoldott feladatok segítségével határozható meg. A **legközelebbi fejlődési zóna** pedig, „az a színvonal, amelyet a gyermek nem önállóan, hanem segítséggel történő feladatmegoldás során ér el.”⁸ A tudáselsajátítás titka tehát a legközelebbi fejlődési zónához kapcsolódik. Egy tótor segítségével mellett a tanuló megoldja azokat a feladatokat, amelyek a fejlődési színvonalához közel állnak. Kísérletek alapján Vigotszkij hangsúlyozza, hogy utánozni – és így tanulni – nem bármit lehet; az aktuális fejlődési színvonal itt is korlátozza a lehetőségeket: „...kiderül, hogy segítséggel a gyermek könnyebben oldja meg a fejlődési színvonalához legközelebb álló feladatokat, a továbbiakban a megoldás nehézsége fokozódik, és végül a gyermek számára a nehézségek még segítséggel is legyőzhetetlenné válnak.”⁹

Mint látjuk, a Vigotszkij terminológiája, továbbá a tanulásról megfogalmazott nézetei fényt derítenek a tútorálás folyamatának mechanizmusára.¹⁰ Általánosabb szempont alapján következő megállapításokat tesz:

6 U.o.: 70. old.

7 VIGOTSKIJ, L. Sz. (2000): Gondolkodás és beszéd. Budapest, Trezor Kiadó. 273. old.

8 U.o.: 272 – 273. old. Mindkét fogalom részletes leírását találhatjuk meg itt.

9 U.o.: 274. old.

10 L. Sz. VIGOTSKIJ munkásságának hatása érződik a következő tanulmányban is: WOOD, David – BRUNER, Jerome – ROSS, Gail: *The Role of Tutoring in Problem-Solving*. Journal of Child Psychology and Psychiatry, Vol. 17, 1976, 89-100. oldal

„Az oktatás csak akkor lehet jó, ha a fejlődés előtt halad. Akkor ösztönzi a fejlődést és számos olyan funkciót idéz elő, amely az érés stádiumában, a legközelebbi fejlődési zónában van.”¹¹ Természetes, hogy bár lényegét tekintve a tútorálás megegyezik más oktatási és tehetség gondozási formákkal, a különlegessége abban rejlik, hogy a felsőoktatás tömegesedése mellett lehetőséget ad egy átgondolható, odafigyelést igénylő munkakapcsolat kialakítására a hallgató és az oktató, kutató között. Munka során a tütornak nem egy közelebről meg nem határozható csoporttal kell dolgoznia, hanem egy-két hallgatóval, akiknek képességeit és a legközelebbi fejlődési zónájukat precízen körülhatárolhatja.

Ennek a fontosságát hangsúlyozza a Vigotszkij is: „Mindig meg kell határoznunk az oktatás legalsó küszöbét, de ezzel a kérdés nem merül ki: meg kell tudnunk határozni az oktatás felső határát is. Csakis e két határ között lehet az oktatás eredményes. [...] *A pedagógia számára a gyermeki fejlődésnek nem a tegnapja, hanem a holnapja kell, hogy irányt szabjon.* (Kiemelést az eredetiből vettem át – I. Gy.) Csak akkor lesz képes az oktatás során életre hívni a fejlődés azon folyamatait, amelyek a legközelebbi fejlődési zónában vannak.”¹²

A *Gondolkodás és beszéd*ben a szerző kitér egy fontos összefüggésre, amelynek relevanciája nem korlátozódik a tútorálásra, hanem a tehetség gondozás egészére – vagy általánosabb szinten a felsőoktatás egészére – terjed ki. Az összefüggés lényege az, hogy a tudományos fogalmak elsajátításának következménye, hogy a hétköznapi életben használt fogalmaink rendszere is átalakuláson megy keresztül, fejlődik. Vigotszkij szerint: „...a magasabb színvonal elérésének ténye a tudományos fogalmak területén nem marad hatás nélkül a gyermek már korábban kialakult spontán fogalmaira sem. Ez a köznapi fogalmak színvonalának emelkedéséhez vezet, amelyek azon tény hatására alakulnak át, hogy a gyermek tudományos fogalmakat sajátított el.”¹³ (Jelen megállapítás alapján láthatjuk, hogy jogos az az elgondolás, amely alapján a tehetség gondozás hozzájárul „a társadalmi

11 VIGOTSKIJ, L. Sz. (2000): *Gondolkodás és beszéd*. Budapest, Trezor Kiadó. 278. old.

12 U.o.: 277. old.

13 U.o.: 286. old.

problémákra érzékeny, szakmailag igényes értelmiség neveléséhez”.¹⁴ Egy másik helyen pedig egy általánosabb, már-már filozófiai megfogalmazást olvashatjuk, ahol az összefüggést az eddigiekben tárgyaltakhoz kapcsolja: „A tudományos fogalmak fejlődése a tudatosság és akaratlagosság szférájában kezdődik és folytatódik, lefelé terjeszkedve a személyes tapasztalat és konkrét tények szférájába. A spontán fogalmak fejlődése a konkrétum és empiria szférájában kezdődik, és a fogalmak felsőbb sajátosságai felé halad: a tudatosság és akaratlagosság irányában. E két ellentétes irányú vonal fejlődése közti kapcsolat kétséget kizáróan megmutatja igazi természetét: ez nem más, mint a legközelebbi fejlődési zóna és a fejlődés aktuális színvonala közti kapcsolat.”¹⁵

Filozófiai szempontból vizsgálva a tútorálást, fontos látnunk a tárgyra irányulás, a nyelv és a kommunikáció egymáshoz tartozását. A gondolkodásnak általában, de a tudomány és a felsőoktatás esetében hozzá szorosan kapcsolódó tehetséggondozásnak is az alapműködését képező összetartozás ez. Paul Ricoeur szerint: „Az intencionalitás és a szignifikáció után végül eljutunk a kommunikáció fogalmához, a közléshez, abban az értelemben, hogy valamit közössé tesz, megoszt. Nem hozzátevődik a két előző fogalomhoz, hanem velük együtt keletkezik. Ez azt jelenti, hogy „együtt megérteni” része a megértésnek.”¹⁶ A tútorálás esetében a kommunikáció a domináns része a „triumvirátusnak”.

14 2005. évi CXXXIX. törvény a felsőoktatásról, 66.§, (4) bekezdés.

15 VIGOTSKIJ, L. Sz. (2000): Gondolkodás és beszéd. Budapest, Trezor Kiadó. 291. old.

16 Paul RICOEUR megjegyzése. In: Changeux, J.-P. – RICOEUR, Paul (2001): A természet és a szabályok. Budapest, Osiris Kiadó. 131. old.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BÉKÉS Vera: „Nyájszellem” vagy „együttes élmény”? (Társaslélektani fogalmak a paradigma által vezérelt tudományos közösségek dinamikájának leírásában). In: Magyar Filozófiai Szemle, 2001/4-6. 253-270. old.
- BRUNER, Jerome (2004): Az oktatás kultúrája. Budapest, Gondolat Kiadó.
- BRUNER, Jerome (2005): Valóságos elmék, lehetséges világok. Budapest, Új Mandátum Kiadó.
- CHANGEUX, J.-P. – Ricoeur, Paul (2001): A természet és a szabályok. Budapest, Osiris Kiadó.
- HUNYADY György: A tehetség kibontakozásának társadalmi rugói és kerékkötői. In: Alkalmazott Pszichológia, 2(4), 2000. 5. old.
- ILYASH György: Tűtorálás és az ELTE. (<http://online.elte.hu>)
Továbbá Az én Egyetemem – az én váram, avagy hogy lehet erősebb az ELTE. (<http://online.elte.hu>)
- VIGOTSZKIJ, L. Sz. (2000): Gondolkodás és beszéd. Budapest, Trezor Kiadó.
- WOOD, David – BRUNER, Jerome – ROSS, Gail: The Role of Tutoring in Problem-Solving. Journal of Child Psychology and Psychiatry, Vol. 17, 1976, 89-100. old.